

к фактам, связанным с расследуемым делом. «С помощью собеседования обнаруживаются мировоззрение, соблюдение нравственных и этических норм допрашиваемым. Также можно получить необходимую информацию об антисоциальном настрое, психическом состоянии, волевых качествах личности. Для большей эффективности допроса следует заранее обдумать и уточнить предстоящие вопросы, определить форму собеседования, последовательность вопросов и обстановку проведения беседы.

Среди методов психологического исследования, дающих более точные результаты за относительно короткое время о психических явлениях или психологических особенностях определенного лица, главным методом является эксперимент.

Имеется множество психологических вопросов и задач допроса, которые зависят от мастерского применения различных методов. Вышесказанное указывает на то, что в целях выявления психологических особенностей лица в процессе допроса можно успешно пользоваться различными психологическими методами.

Озерський І.В.,

доктор юридичних наук, доцент, радник юстиції, професор кафедри кримінального права та правосуддя “ДВНЗ” Запорізький національний університет

**МОНІТОРИНГ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ**

Варто зазначити, що у новому КПК України, законодавець вдало поєднав в одній процесуальній фігурі два окремих статусу (*форми використання психологічних знань*), а саме “спеціаліста” та “консультанта”. Вважаємо, що у цьому є раціональний сенс, оскільки спеціаліст в основному обертає свої висновки та рішення у формі консультації. Тому складно розмежувати висновок спеціаліста та його консультації, адже якщо останні надаються письмово, то мають вигляд висновку. Так, якщо навіть прокурор клопоче перед суддею про призначення психологічної консультації, то її буде доручено виконати спеціалісту, а відтак вона буде підпадати під ознаки ст. 72 КПК України, а її виконавець вже є очевидним.

В новому Кримінальному процесуальному кодексі України передбачена та нормативно закріплена й така форма участі спеціаліста (у

нашому випадку психолога) як “допомога” (ч. 3 ст. 71 КПК України), що дозволяє використовувати означену форму з питань психологічного характеру. Така допомога спеціаліста-психолога може знадобитися при допиті малолітньої або неповнолітньої особи (наприклад, свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених), адже у чинному КПК України чітко виписано, що допит таких учасників процесу проводиться у присутності психолога (ч. 1 ст. 226, ст. 490 та ч. 1 ст. 354 КПК України).

Тож, якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь психолога (ч. 1 ст. 491 КПК України). Так, спеціаліст-психолог може допомогти, як слідчому, так і прокурору обрати засоби психологічного впливу (*в рамках дозволених законом і правовою етикою*) з метою стимулювання допитуваного давати показання, зайняти правильну соціальну позицію. Адже, кримінально-процесуальний та кримінальний закони забороняють вплив лише в його грубих проявах, у формі насильства, шантажу та погрози п. 4 ч. 1 ст. 7, ч. 1, 2 ст. 11 та п. 2 ч. 1 ст. 87 КПК України прямо зазначена заборона домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів, а в ст. 373 КК України виписана відповідальність за примушування давати показання.

Варто додати, що під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин передбачених ст. 485 КПК України, завдяки залученню спеціальних психологічних знань, з'ясовуються: у разі потреби (втрата пам'яті, відсутність даних про вік тощо) приблизний вік неповнолітнього (п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК України); стан психологічного виснаження неповнолітнього (психічне здоров'я, рівень інтелектуального розвитку тощо) (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України); соціально-психологічні риси неповнолітнього, які необхідно врахувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру (п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК України); за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України); ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння (п. 2 ч. 1 ст. 485 КПК України); умови виховання неповнолітнього (п. 3 ч. 1 ст. 485 та п. 1, 2 ч. 1 ст. 487 КПК України); наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення (п. 4 ч. 1 ст. 485 КПК України).

Законодавець також прямо вказує на участь психолога в такій слідчій дії як пред'явлення для впізнання (ч. 8 ст. 228 КПК України). Оскільки як зазначено в ч. 9 ст. 228 КПК України для впізнання можуть бути пред'явлені голос або хода особи яку впізнають. При цьому впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає та особами, які пред'явлені для впізнання (ч. 9 ст. 228 КПК України). Участь спеціаліста психолога знадобиться і при пред'явленні трупа для впізнання (ст. 230 КПК України).

Вбачаємо за необхідність залучати спеціальні психологічні знання й при дослідженні інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 та 359 КПК України). Тим паче, що в ч. 1 ст. 66 КПК України виписано: “дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста”. Окрім цього в ч. 3 ст. 266 КПК України зазначено, що носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому КПК України. А чому варто залучати психолога? Так, тут варто навести наступні аргументи, а саме:

- при перегляді відеозапису огляду місця події психолог може зорієнтувати суддю, прокурора чи слідчого в особливих характеристиках підозрюваного, чи навіть виявити його за психологічними ознаками (особливостями поведінки, звичками), відтворити психологічний портрет правопорушника;

- при прослуховуванні аудіо запису розмови (телефонної, з диктофона, чи іншого пристрою, психолог може визначити психологічну характеристику підозрюваного, його звички, особливі мовні прикмети, національність тощо, а відтак зорієнтувати суддю, прокурора чи слідчого в напрямку раціонального підходу до встановлення особи причетної до кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що спеціалісту-психологу під час судового провадження, наприклад при дослідженні чи ознайомленні різного роду документами (ст. 358 КПК України), з яких призначалась психографологічна експертиза, учасниками процесу можуть бути поставлені відповідні запитання (ч. 2 ст. 358 КПК України). Коли ж під час судового провадження при дослідженні документів викликає сумнів у його достовірності (наприклад, чи складений документ в стані сильного душевного хвилювання?, чи складений документ під впливом зовнішніх чинників, погроз, шантажу? тощо) учасники процесу мають право клопотати про призначення психографологічної експертизи.